

โครงการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 4 ประจำปีการศึกษา 2561
“นวัตกรรมสังคมกับการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมืองไทย และภูมิภาคอาเซียน”

วันศุกร์ที่ 31 พฤษภาคม 2562
ณ อาคาร Student Center
(ตึก6) ห้อง Auditorium 6-200
ติดต่อสอบถาม โทร. 02-533-9697

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	2
สารบัญ จาก ดร.อาทิตย์ อุไรรัตน์ อธิการบดี มหาวิทยาลัยรังสิต	3
คำกล่าวรายงานจากคณบดีวิทยาลัยนวัตกรรมการสังคัม	4
คณะกรรมการจัดงานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 4 ประจำปีการศึกษา 2561	6
คณะกรรมการจัดทำ Proceedings CSI National Conference 2018	8
รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณานิพนธ์ต้นฉบับ	9
หลักการและเหตุผลการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 4	10
กำหนดการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 4	13
บทความวิชาการ กลุ่ม 01 นวัตกรรมสังคัมในประชาคมเศรษฐกิจและ และประชาคมสังคัม – วัฒนธรรม	20
บทความวิชาการ กลุ่ม 02 ภาวะผู้นำ ธุรกิจ Start-up กับผู้ประกอบการทางสังคัม	83
บทความวิชาการ กลุ่ม 03 สังคัมพหุนิยมกับประชาธิปไตย	145
บทความวิชาการ กลุ่ม 04 นวัตกรรมพัฒนาชุมชน	241
บทความวิชาการ กลุ่ม 05 นวัตกรรมทางการเงินและการลงทุน	313
บทความวิชาการ กลุ่ม 06 แนวโน้มและทิศทางการวิจัยนวัตกรรมการสังคัม ในสังคัมโลกาภิวัตน์	359
แผนที่จัดการประชุมวิชาการระดับชาติ อาคาร Student Center (ตึก 6)	398

คำนำ

หนังสือรวบรวมบทความวิชาการงานประชุมวิชาการระดับชาติเล่มนี้ จัดทำขึ้นเพื่อแสดง กำหนดการ ตารางเวลา การจัดประชุมวิชาการ การสัมมนาวิชาการ และรวมบทความวิชาการที่น่าสนใจอภิปรายในงานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 4 ประจำปีการศึกษา 2561 วิทยาลัยนวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต เรื่อง “นวัตกรรมสังคมกับการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมืองไทย และภูมิภาคอาเซียน”

การจัดประชุมครั้งนี้ ได้รับความร่วมมือจากมหาวิทยาลัยที่ร่วมเป็นภาคี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา และคณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง มีจำนวนผู้เข้าร่วมนำเสนอบทความอภิปราย จำนวน 26 บทความ แบ่งเป็น 6 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่ม 1 นวัตกรรมสังคมในประชาคมเศรษฐกิจและประชาคมสังคม – วัฒนธรรม จำนวน 4 เรื่อง กลุ่ม 2 ภาวะผู้นำ ธุรกิจ Start-up กับผู้ประกอบการทางสังคม จำนวน 5 เรื่อง กลุ่ม 3 สังคมพหุนิยมกับประชาธิปไตย จำนวน 5 เรื่อง กลุ่ม 4 นวัตกรรมการพัฒนาชุมชน จำนวน 5 เรื่อง กลุ่ม 5 นวัตกรรมทางการเงินและการลงทุน จำนวน 4 เรื่อง กลุ่ม 6 แนวโน้มและทิศทางการวิจัยนวัตกรรมสังคมในสังคมโลกาภิวัตน์ จำนวน 3 เรื่อง

คณะผู้จัดทำหนังสือรวบรวมบทความวิชาการ ประชกอบการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 4 ประจำปีการศึกษา 2561 วิทยาลัยนวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต หวังเป็นอย่างยิ่งว่า การรวมบทความวิชาการ ประชกอบการประชุมวิชาการครั้งนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ ตลอดจนวงการวิชาการเพื่อการศึกษา ต่อยอดและสร้างองค์ความรู้ใหม่ๆ เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาประเทศสู่ความยั่งยืนต่อไป

ขอขอบคุณคณะกรรมการทุกท่านที่มีส่วนร่วมในการจัดทำหนังสือรวบรวมบทความวิชาการ ประชกอบการประชุมวิชาการระดับชาติครั้งนี้ หากมีข้อผิดพลาดประการใดคณะผู้จัดทำขออภัยไว้ ณ โอกาสนี้

กองบรรณาธิการ

สาสน์ จาก ดร.อาทิตย์ อุไรรัตน์ อธิการบดี มหาวิทยาลัยรังสิต

ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 4 ประจำปีการศึกษา 2561

เรื่อง “นวัตกรรมสังคมกับการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมืองไทย และภูมิภาคอาเซียน

มหาวิทยาลัยรังสิตเป็นชุมพลังแห่งปัญญา มีปณิธานอย่างแรงกล้าในการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้กับสังคมไทย และปรารถนาจะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมในการเสนอทางออกของประเทศผ่านกระบวนการนวัตกรรมสังคมซึ่งมีรากฐานทางวิชาการที่สนับสนุนอย่างเข้มแข็ง

การพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมืองไทยและภูมิภาคอาเซียน ต้องอาศัยความรู้ ความเข้าใจอย่างกว้างขวาง ความเข้าใจอย่างบูรณาการและความเป็นสหวิทยาการ เพื่อสร้างนวัตกรรมอันเป็นสิ่งใหม่ ที่จะเข้าใจโลกและสังคมได้บนพื้นฐานของความเป็นจริง ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาที่เป็นธรรม สังคมประชาธิปไตยอันเป็นสังคมที่มีความเป็นธรรม มีการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม ปัญหาความยากจนได้รับการแก้ไขอย่างเหมาะสม มีการควบคุมคอร์รัปชันได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ตลอดจนมีระบอบประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่สมบูรณ์แบบ

ผมจึงขอขอบคุณ การมีเจตนารมณ์ร่วมกันของหลายหน่วยงาน ทั้งมหาวิทยาลัยรังสิต มหาวิทยาลัยบูรพา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และมหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง สถาบันปฏิรูปประเทศไทย ศูนย์ส่งเสริมความเสมอภาคและความเป็นธรรม ซึ่งแน่นอนว่าภาคีเครือข่ายเหล่านี้ได้พร้อมด้วยประสบการณ์และนักวิชาการที่มากมายความสามารถ ที่จะมาร่วมกันสรรค์สร้างสังคมให้มีความเป็นธรรมและผาสุกเพื่อความเป็นธรรมในสังคม

การประชุมวิชาการวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 4 ประจำปีการศึกษา 2561 เรื่อง “นวัตกรรมสังคมกับการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมืองไทย และภูมิภาคอาเซียน” ในครั้งนี้ย่อมได้สิ่งใหม่ ซึ่งจะมาจากเจตนารมณ์อันตั้งใจของภาคีเครือข่าย จากความเข้มแข็งทางวิชาการทั้งของคณาจารย์และนักศึกษา ผมขอให้ผลสำเร็จจากการประชุมมีส่วนนำพาสังคมประเทศชาติไปสู่สิ่งใหม่ สิ่งที่ทำทายนาคตของคณาจารย์และนักศึกษามีความหวัง มีพลังใจ และมีฐานทางวิชาการที่จะนำพาประเทศชาติไปสู่ความรุ่งเรืองต่อไป

คำกล่าวรายงานการประชุมวิชาการระดับชาติ

ครั้งที่ 4 ประจำปีการศึกษา 2561

โดย

รองศาสตราจารย์ ดร.สังคิต พิริยะรังสรรค์

คณบดีวิทยาลัยนวัตกรรมการศึกษามหาวิทยาลัยรังสิต

หลวงแม่สุทศสินี มุลินธิสุธาสินี น้อยอินทร์ คุณปริญญ์ พานิชภักดิ์ กรรมการตลาดหลักทรัพย์ฯ และกรรมการบริหาร คณะกรรมการนวัตกรรมการศึกษา ศาสตราจารย์ธีรยุทธ บุญมี อาจารย์ประจำวิทยาลัยนวัตกรรมการศึกษามหาวิทยาลัยรังสิต วิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้แทนจากองค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน และแขกผู้มีเกียรติทุกท่านครับ

วิทยาลัยนวัตกรรมการศึกษามหาวิทยาลัยรังสิต เป็นสถาบันอุดมศึกษาที่ทำหน้าที่ผลิตบัณฑิตทั้งในระดับปริญญาตรี โท และเอก ซึ่งการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพได้จำเป็นต้องมีการสร้างสรรค์งานวิจัยของคณาจารย์ รวมทั้งคณาจารย์ วิทยานิพนธ์ และการค้นคว้าอิสระของนักศึกษาควักไปด้วย ดังนั้น การจัดประชุมเพื่อเสนอผลงานทางวิชาการในครั้งนี้จึงเป็นเวทีทางความคิด เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อคิดเห็นและการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างคณาจารย์ นักวิชาการ และนักศึกษาทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย ผลการประชุมจะถูกนำไปตีพิมพ์เผยแพร่ในรูปแบบบทความทางวิชาการ (Proceedings) ออกสู่สังคมต่อไป การจัดงานครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้ คือ

1. เพื่อเป็นเวทีให้นักวิชาการทั่วไปนำผลงานทางวิชาการมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น
2. เพื่อรวบรวมและเผยแพร่ผลงานวิจัยและบทความทางวิชาการของคณาจารย์ รวมทั้งคณาจารย์ วิทยานิพนธ์ และการค้นคว้าอิสระของนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยรังสิต ตลอดจนคณาจารย์และนักศึกษามหาวิทยาลัยรังสิตและมหาวิทยาลัยอื่นๆ

3. เพื่อเสริมสร้างและพัฒนาคุณภาพมาตรฐานงานวิจัย รวมทั้งคณาจารย์ วิทยานิพนธ์ และการค้นคว้าอิสระ ตลอดจนทักษะการนำเสนอผลงานวิจัยของคณาจารย์และนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา และ

4. เพื่อจะได้มีเอกสารตีพิมพ์เผยแพร่ในรูปแบบบทความทางวิชาการ (Proceedings)

วิทยาลัยนวัตกรรมการศึกษา คาดหวังว่าเวทีการประชุมทางวิชาการในวันนี้จะสอดคล้องกับกระแสความต้องการของสังคมที่กำลังมีการเรียกร้องให้มีการปฏิรูปประเทศอย่างจริงจังและกว้างขวางอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนในสังคมไทย การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 4 เรื่อง “นวัตกรรมการศึกษากับการพัฒนา

สังคม เศรษฐกิจ การเมืองไทย และภูมิภาคอาเซียน” ครั้งนี้จึงเป็นความพยายามส่วนหนึ่งของสถาบันการศึกษา โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยรังสิต ที่จะช่วยค้นหาคำตอบเรื่องการปฏิรูปประเทศไทย

วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต ถือเป็นเกียรติอย่างยิ่งที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในสังคมไทย การจัดประชุมวิชาการระดับชาติ เรื่อง “นวัตกรรมสังคมกับการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมืองไทย และภูมิภาคอาเซียน” ครั้งนี้จึงเป็นความพยายามส่วนหนึ่งของสถาบันการศึกษา โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยรังสิต ที่จะช่วยค้นหาคำตอบเรื่องการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ในมิติต่างๆ

กราบขอบพระคุณ หลวงแม่สุทศลินี มูลนิธิสุทศลินี น้อยอินทร์ คุณปริญญ์ พานิชภักดิ์ กรรมการตลาดหลักทรัพย์ฯ และกรรมการบริหาร คณะกรรมการนวัตกรรมแห่งชาติ ศาสตราจารย์ธีรยุทธ บุญมี อาจารย์ประจำวิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต วิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้แทนจากองค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน และแขกผู้มีเกียรติทุกท่านครับที่ได้ร่วมกันจัดงานอันเป็นประโยชน์ต่อสังคมไทยในวันนี้

ในโอกาสนี้ ผมใคร่ขอกล่าวเปิดงานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 4 เรื่อง “นวัตกรรมสังคมกับการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมืองไทย และภูมิภาคอาเซียน” ณ บัดนี้

มิติของการปฏิบัติการนวัตกรรมสังคม

DIMENSIONS OF SOCIAL INNOVATION PRACTICES

ดร.สุนทร คุณชัยมั่ง¹

บทคัดย่อ

โดยทั่วไป นวัตกรรมสังคม ได้รับการอธิบายด้วยความหลากหลาย ทั้งตามการริเริ่มของปัจเจกบุคคล กลุ่มหรือองค์กร และการทำงานแบบเครือข่าย มีการดำเนินงานโดยภาครัฐ เอกชน และประชาสังคม รวมทั้งการทำงานตามความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ซึ่งนำเอาทั้งนวัตกรรม และความเป็นสังคม ประกอบเข้าด้วยกันเพื่อสร้างเป็นความใหม่ เป็นเพราะความซับซ้อนและมิติที่หลากหลายของความเกี่ยวข้อง ข้างต้น จึงทำให้การทำความเข้าใจต่อนวัตกรรมสังคมเป็นไปแบบไม่ถ้วนทั่ว ทั้งการอธิบายความหมาย และการปฏิบัติการของนวัตกรรมสังคม บทความนี้ จึงทำความเข้าใจด้วยการอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคม จากความใหม่ของนวัตกรรมสังคม ตามการมุ่งเน้นกระบวนการ และผลลัพธ์ของการปฏิบัติการ

คำสำคัญ: นวัตกรรมสังคม วิธีกระบวนการ การเน้นผลลัพธ์ ความสามารถของสังคม

Abstract

Social innovation has explained generally in the framework of meaning as a preliminary. However, with the diversity of the existence of social innovation, both arising from individual initiatives group integration as an organization. Including with working as a network, operating by the government, private sector, civil society, and collaboration also a common combination that might create confusing in the meaning. This article will create a framework for understanding both by explaining definition and practice of social change, lead to describe the newness from “social mean” and “social end” .

Keywords: social innovation, social mean, social end, social capability

¹ ศูนย์ศึกษาและพัฒนากิจการเพื่อสังคม วิทยาลัยนวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต

บทนำ

ในช่วงรอยต่อระหว่างศตวรรษ 20 – 21 ความสนใจของโลกที่มีต่อเรื่อง “นวัตกรรมสังคม” (social innovation) เป็นไปอย่างคึกคักและกว้างขวาง อันเนื่องมาจากการสร้างสรรค์และการใช้งานผลิตภัณฑ์และบริการที่เป็นนวัตกรรมต่าง ๆ อย่างแพร่หลาย ทั้งด้านเทคโนโลยี และการบริหารจัดการ ส่งผลให้การแข่งขันในระบบเศรษฐกิจและการตลาดเป็นอย่างเข้มข้น พร้อมกันนั้น สังคมก็ปรับตัวและขยายความสามารถตามไปกับความก้าวหน้าเหล่านั้น เป็นการปรับเปลี่ยนไปตามความสามารถของการจัดการแก้ไขปัญหาของเศรษฐกิจและสังคมที่ไม่เคยได้รับการแก้ไขมาก่อน ยกตัวอย่าง การสร้างสรรค์บริการแท็กซี่ของอูเบอร์ (Uber) ที่ให้บริการแท็กซี่ในราคาเดียวหรือใกล้เคียงกับแท็กซี่สาธารณะ แต่เป็นบริการที่มีคุณภาพมากกว่า การบริการของอูเบอร์เกิดขึ้นได้ก็เพราะรวมทรัพยากรจากรถยนต์ส่วนบุคคล และศูนย์รวบรวมข้อมูลในระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ที่ทำหน้าที่ลงทะเบียนข้อมูลรถ ข้อมูลส่วนตัวของผู้ประสงค์จะให้บริการ และสร้างช่องทางให้ผู้บริโภคเข้าถึงซึ่งการติดต่อข้อมูลข่าวสารนั้น ๆ เพื่อใช้บริการ แต่การเกิดบริการแท็กซี่แบบอูเบอร์ ไม่ได้เป็นเพียงการเพิ่มทางเลือกของแท็กซี่ และเพิ่มประสิทธิภาพของการบริการการเดินทางของประชาชน และเมืองเท่านั้น บริการของอูเบอร์ ยังเปลี่ยนทัศนคติของการเป็นเจ้าของรถยนต์ส่วนบุคคล ที่เคยเป็นสิ่งบ่งบอกถึงสถานภาพทางสังคมของการเป็นเจ้าของ ไปใช้งานเป็นรถรับจ้าง และยอมรับอาชีพใหม่ของตนด้วยการเป็นคนขับรถ เพื่อสร้างเป็นรายได้ทางเศรษฐกิจ

บทความนี้ จะสร้างการทำความเข้าใจต่อ “นวัตกรรมสังคม” (social innovation) จาก “การปฏิบัติการของนวัตกรรมสังคม” (social innovation practices) โดยแบ่งตามการมุ่งเน้นตามกระบวนการและการสร้างผลลัพธ์สุดท้ายของการปฏิบัติการ โดยรวบรวมทั้งแนวคิด ทฤษฎี และกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการสร้าง “ความใหม่” (newness) ของ “นวัตกรรม” (innovation) ตามบริบทของ “ความเป็นสังคม” (society) โดยจะสืบค้นข้อมูลจากหนังสือ บทความในวารสารและพื้นที่เครือข่ายอินเทอร์เน็ต ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลทฤษฎี ปฏิบัติ แล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนา พร้อมสอดแทรกกรณีศึกษาของไทยเทียบเคียงกับกรณีของต่างประเทศ เพื่อทำความเข้าใจให้มีความชัดเจนมากขึ้น

ความหมายของนวัตกรรมสังคม

คำว่านวัตกรรมสังคม ได้รับการอธิบายทั้งตามความหมายของคำ และตามกระบวนการ ความสัมพันธ์ของสังคม เช่น เป็นแนวคิดใหม่ (new ideas) ที่เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ บริการ และตัวแบบ ที่นำไปสู่การจัดการแก้ไขปัญหาของสังคม สร้างสรรค์เป็นความสัมพันธ์ หรือสร้างเป็นความร่วมมือขึ้นใหม่ ในสังคม ซึ่งเป็นนิยามจากแนวคิดพื้นฐานที่ยึดโยงกับนวัตกรรมเป็นเรื่องของการสร้างสิ่งที่ดีต่อสังคม (Murray, Caulier - Grice & Mulgan, 2010) และความใหม่ของผลิตภัณฑ์ บริการ กระบวนการ ตลาด พื้นที่

(platforms) การจัดองค์กรรูปแบบใหม่ และตัวแบบใหม่ของธุรกิจ ซึ่งเป็นนิยามจากแนวคิดพื้นฐานที่ยึดโยงกับแนวคิดว่าด้วยการประกอบการของโจเซฟ ชุมปีเตอร์ (Joseph Schumpeter) (Caulier-Grice, Davies, Patrick, & Norman, 2012)

ทิจอนโบ (Tjornbo, 2015) ระบุว่า “...นวัตกรรมสังคม คือ การริเริ่มผลิตภัณฑ์ บริการ หรือกิจกรรมตามแผนการดำเนินงาน (program) ที่ค้นพบการเปลี่ยนแปลงไปจากการทำงานตามหน้าที่เดิม ทรัพยากร และกระแสนไหลเวียนของอำนาจหน้าที่หรือความเชื่อต่างๆในระบบสังคม ...”

นิโคล, ไชมอน และกาเบรียล (Nicholls, Simon & Gabriel, 2015) ชี้ว่า “...นวัตกรรมสังคม เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจากความใหม่ของแนวคิด การลงมือทำ การสร้างกรอบ ตัวแบบ ระบบ กระบวนการ การบริการ กฎ และกติกาใหม่ๆ รวมทั้งการจัดองค์กรรูปแบบใหม่ ที่นำไปสู่การจัดการปัญหาเศรษฐกิจและสังคมที่ไม่เคยได้รับการแก้ไขอย่างได้ผลมาก่อน (unmet social needs)”

มุลแกน (Mulgan, 2015) ชี้ว่า “...นวัตกรรมสังคม เป็นเรื่องทัศนคติเชิงบวกของมนุษยชาติ ที่จะออกแบบจัดการปกครอง การใช้ชีวิตของปัจเจก และการทำความเข้าใจใหม่ต่อเรื่องที่เกิดขึ้นในสังคม เป็นการอธิบายต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมมากกว่าการอธิบายในระดับวิธีการจัดการปัญหา ..”

สุนทร คุณชัยมั่ง (2560) อธิบายว่า “...นวัตกรรมสังคม เป็นกระบวนการสร้างสรรค์ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ของภาคส่วนทางสังคม ที่ที่ผลิตภัณฑ์ บริการ และนวัตกรรมที่เกิดขึ้นโดยรัฐและระบบเศรษฐกิจ การตลาดครอบคลุมไปไม่ถึง และเป็นไกสัญญาณ (trigger) ของการยกระดับความสามารถของสังคม และคุณภาพชีวิตของผู้คนในสังคม...”

กล่าวโดยสรุป นวัตกรรมสังคม หมายถึง การสร้างสรรค์ซึ่งความใหม่ (newness) ของผลิตภัณฑ์ บริการ กระบวนการ กฎ กติกา การสร้างกรอบ ตัวแบบ ระบบ กระบวนการ และการจัดองค์กร แล้วสร้างเป็นงาน รวมทั้งกรอบทัศนคติที่มุ่งเน้นอธิบายผลที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคม หรือการแก้ไขปัญหาของเศรษฐกิจและสังคม โดยมีความเป็นสังคมร่วมเป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบ

นวัตกรรม ความเป็นสังคม และความใหม่

ด้วยเรื่องของนวัตกรรมสังคม มีความเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดระหว่างนวัตกรรม ความเป็นสังคม และความใหม่ เพราะว่า นวัตกรรม เป็นเรื่องของความใหม่ การคิดสร้างสรรค์ และการยอมรับในคุณค่าของประโยชน์ที่มีต่อเศรษฐกิจและสังคม ประกอบไปด้วยคุณลักษณะต่างๆ ของนวัตกรรม เช่น นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ (product development) นวัตกรรมกระบวนการ (process innovation) นวัตกรรมเทคโนโลยี (technology innovation) และนวัตกรรมการจัดการองค์กร (administrative innovation) มีการปฏิบัติการต่อกระบวนการทำงาน การใช้ชีวิต และสังคมทั้งแบบค่อยเป็นค่อยไป (incremental innovation) และแบบตัด

ขาดเฉียบพลัน (radical innovation) โดยผู้ปฏิบัติการ 2 ระดับ คือ ระดับปัจเจกบุคคล (individual) และองค์กร (organization) (สมนึก, พัทธ์ผจง, อัจฉรา และประกอบ, 2553)

นวัตกรรม จะมีปฏิสัมพันธ์กับสังคม ไปตามกระบวนการสร้างสรรค์ การลงมือทำ และ/หรือการใช้งาน จึงจะเกิดการยอมรับในคุณค่าของสิ่ง ๆ นั้น ทั้งแบบค่อยเป็นค่อยไป หรือแบบเปลี่ยนแปลงโดยทันที สอดคล้องกับการนำสินค้าใหม่เข้าสู่ตลาด ซึ่งจะมี 5 ขั้นตอน คือ (1) การอธิบายข้อมูล (2) การกระตุ้น (3) การตัดสินใจของผู้บริโภค (4) การใช้งานจริง และ (5) การยืนยันหรือการยอมรับได้ในคุณค่าหรือประโยชน์ของการใช้งาน ซึ่งเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างความใหม่ของผลิตภัณฑ์กับผู้บริโภค หากสินค้าชิ้นนั้น ๆ ผ่านกระบวนการไปตาม 5 ขั้นตอนก็ย่อมจะเป็นที่ยอมรับและเข้าสู่ระบบตลาดได้ (Roger, 1983)

จะเห็นได้ว่า นวัตกรรม มีความเกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์กับสังคมเป็นพื้นฐาน หาก ความใหม่ของผลิตภัณฑ์ที่นำเข้าสู่ตลาด เป็นไปเพื่อต้องการแก้ไขปัญหาสังคมที่ไม่เคยได้รับการแก้ไขมาก่อน คุณลักษณะ และกระบวนการที่เป็นความเกี่ยวข้องกับสังคม ข้างต้น ย่อมจะเป็นคุณลักษณะและกระบวนการของ นวัตกรรมสังคมตามไปด้วย แต่ นวัตกรรมสังคม จะมีลักษณะที่ซับซ้อนไปมากกว่านั้น เพราะเป็น “กึ่งแนวคิดกึ่งปฏิบัติการ” (quasi – concept) (Osberg & Schmidpeter, 2013; Jenson, 2015) ที่ยึดโยงกับคุณค่า (values) การลงมือทำ (actions) และการสร้างผลลัพธ์ (outcomes) ของสังคม (BEPA, 2011; Mulgan, 2006) มุ่งแก้ไขจุดอ่อนของการบริหาร ที่เกิดจากล้มเหลวของระบบเศรษฐกิจตลาด ระบบงานที่ทำไปตามตามหน้าที่ของรัฐ และความสามารถที่จำกัดของประชาสังคม ความใหม่ของนวัตกรรมสังคม จะถูกสร้างขึ้นใน 2 รูปแบบ คือ หนึ่ง การลงมือทำไปตาม “กระบวนการของสังคม” (social processes) สอง การสร้าง “ผลผลิต และผลลัพธ์ต่อสังคม” (social outputs and outcomes) (Nicholls, Simon & Gabriel, 2015) หรือตามการผนวกรวมกันเป็น “วิถีกระบวนการ” (social mean) กับ “มุ่งเน้นผลลัพธ์สุดท้ายที่มีต่อการแก้ไขปัญหาต่อสังคม” (social end) (Young Foundation, 2010)

การปฏิบัติการของนวัตกรรมสังคม จะเกิดขึ้นใน 3 ระดับด้วยกัน คือ (1) ปัจเจกบุคคล (2) กลุ่มหรือองค์กร และ (3) การทำงานของระบบหรือเครือข่ายของสังคม ในขณะเดียวกัน คุณลักษณะของการสร้างผล การเปลี่ยนแปลงสังคม ใน 3 แบบด้วยกัน คือ (1) แบบค่อยเป็นค่อยไป (incremental) (2) แบบสร้างสถาบันทางสังคม (institutional) และ (3) แบบปฏิเสศความเป็นระบบเดิมโดยสิ้นเชิง (disruptive) (Nicholls, Simon & Gabriel, 2015)

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมแบบค่อยเป็นค่อยไป จะเห็นได้จากผลของการใช้เครื่องมือและเทคโนโลยีใหม่ ๆ ในสังคม เช่น การใช้บริการระบบปั้มน้ำ เครื่องมือสำหรับเกษตรกรรายย่อยแบบใช้เท้าเหยียบ ยี่ห้อ Kickstart เป็นเครื่องมือทางเกษตรที่ไม่ต้องใช้ไฟฟ้าหรือน้ำมัน ราคาไม่แพง เมื่อเกษตรกรนำเครื่องมือชนิดนี้ไปใช้งาน ก็จะสามารถเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร และสร้างรายได้เพิ่มขึ้น (Nicholls, Simon

& Gabriel, 2015) การแพร่หลายของการใช้เครื่องมือเหล่านี้ ก็ย่อมจะหมายความถึง การสร้างเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ขยับขยายตัวตามไปตามการใช้เทคโนโลยีและความสามารถในการสร้างรายได้เพิ่มของเกษตรกรนั่นเอง นอกจากกรณีข้างต้น ตัวอย่างของการใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรของเกษตรกรในภาคชนบทของไทย ไม่ว่าจะเป็นรถไถนาแบบคนเดินตาม เครื่องปลูกอ้อย เครื่องเกี่ยวข้าว เครื่องนวดข้าว ฯลฯ ซึ่งจะเปลี่ยนไปตามการทดแทนการขาดแคลนแรงงาน ก็เป็นตัวอย่างของการสะสมการเปลี่ยนแปลงทางสังคมแบบค่อยเป็นค่อยไป

การสร้างความเป็นสถาบันทางสังคม มีตัวอย่างจากการให้บริการทางการเงินของเครือข่ายโทรศัพท์เคลื่อนที่ของ Vodafone ในเคนยา ที่เรียกว่า M-PESA (M ย่อมาจาก mobile, PESA เป็นภาษาท้องถิ่น แปลว่า เงิน) ที่ให้ลูกค้าของบริษัทสามารถโอนเงินผ่านบัญชีตามเครือข่ายของสื่อสาร พร้อมกับสร้างระบบบริการขึ้นใหม่ โดยให้ลูกค้านำเอารายการทางการเงินของระบบนี้ (โอนเงิน รับเงินทางบัญชีผ่านระบบข้อมูลของบริษัท) แล้วผู้รับสามารถไปเบิกเงินสดกับธนาคารได้โดยไม่ต้องใช้สมุดบัญชีเงินฝาก หรือเบิกถอนกับร้านค้าที่อยู่ในพื้นที่ชนบทห่างไกล ที่ที่ไม่มีบริการของธนาคาร เพียงแต่ร้านค้าเป็นลูกค้าเครือข่ายบริการของ M-PESA การบริการทางการเงินร่วมกับธนาคารของ Vodafone และ M-PESA ได้สร้างความใหม่ของการบริการและร่วมแก้ไขปัญหาทางสังคมไปพร้อมกัน (Nicholls, Simon & Gabriel, 2015) ในกรณีของไทย ก็มีบริการของ MYMO ของธนาคารออมสิน ที่ร่วมงานกับกลุ่มออมทรัพย์ในระดับชุมชนเพื่อบริการความสะดวกในการเบิกจ่ายเงินผ่านระบบบัญชีออนไลน์ แล้วในขณะเดียวกันก็สร้างรายได้จากค่าธรรมเนียมให้กับกลุ่มไปอีกทางหนึ่งด้วย

ตัวอย่างของการปฏิเสศความเป็นระบบเดิม (disruptive) ที่สร้างความใหม่ให้กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม จะเห็นได้จาก การเคลื่อนไหวผลักดันประเด็นสิทธิมนุษยชน ของ Tostan International ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศ ที่ริเริ่มรณรงค์จนทำให้สหประชาชาติ องค์กรระหว่างประเทศ และประเทศต่างๆ นำเอาหลักว่าด้วยสิทธิมนุษยชน เป็นหลักสำคัญร่วมของการปกครองและการพัฒนาประชาธิปไตย (Nicholls, Simon & Gabriel, 2015) การเคลื่อนไหวผลักดันเรื่องสิทธิมนุษยชน จนไปสู่การพิจารณาของสหประชาชาติของ Tostan International เป็นการริเริ่มและดำเนินการตามวิธีการของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ไม่ใช่เป็นไปตามบทบาทของรัฐบาลที่เป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ กรณีนี้จะเทียบเคียงได้กับการริเริ่มสร้างบริการประชาชนในรูปแบบใหม่ของโรงพยาบาลบ้านแพ้ว อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร ที่ให้บริการราคาแบบเหมาจ่าย 30 บาทรักษาทุกโรค ทั้งผู้ป่วยในและผู้ป่วยนอก ที่มีบัตรประกันสุขภาพและ โรงพยาบาลที่มีระบบข้อมูลสุขภาพของชุมชน และต่อมารัฐบาลได้นำเอาความสำเร็จนี้ไปจัดทำเป็นนโยบายประกันสุขภาพถ้วนหน้า หรือที่รู้จักโดยทั่วไปว่า “30 บาทรักษาทุกโรค” ก็เป็นตัวอย่างของการสร้างความใหม่ที่มีผลต่อสังคมแบบปฏิเสศความเป็นระบบเดิม

ในมิติของการบริหารงานองค์กรและการจัดการนโยบาย นวัตกรรมสังคม ยังถูกใช้อย่างปรากฏการณ์ที่เป็นความใหม่ของโลกาภิวัตน์ ที่นำเอาความไม่เป็นทางการมาบวกรวมเข้ากับการจัดการที่เป็นทางการแล้วสร้างระบบงานที่มีประสิทธิภาพขึ้นใหม่ เช่น การบริหารสาธารณะรูปแบบใหม่ (new public management) หรือการบริหารงานธรรมาภิบาลแบบใหม่ (new public governance) ซึ่งต่างไปจากบริหารงานที่แข็งทื่อไปตามหน้าที่ประจำขององค์กร (public sector) (Sorensen & Torfing, 2015) นวัตกรรมสังคม จะห้อมล้อมไปด้วยการปฏิบัติกรใหม่ (new practices) ทั้งแนวคิด เครื่องมือของการสร้างนโยบาย การสร้างความร่วมมือแบบใหม่ การจัดการองค์กรแบบใหม่ การสร้างแบบแผนวิธีการ กฎและกระบวนการของการพัฒนาขึ้นใหม่ รวมทั้งการมีส่วนร่วมของพลเมือง ผู้บริโภค และนักการเมือง (Howwaldt, Kopp & Schwarz, 2015) นวัตกรรมสังคมเปลี่ยนการไหลเวียนของการจัดการงานตามหน้าที่ ไปสู่การผูกโยงเข้ากับ ความยืดหยุ่นของระบบและความยั่งยืน (Westley, Zimmerman & Patton, 2006) เป็นการสร้างความเป็นสมัยใหม่ในสังคม (modernization of society) (Howaldt & Schwarz, 2010) เป็นการจัดสรรให้ระบบเศรษฐกิจและสังคมให้ได้รับประโยชน์จากรัฐ และชุมชนทางไกลให้ได้รับประโยชน์จากระบบเศรษฐกิจโลก (Bouchard, 2012) เป็นความใหม่ที่มาจากการปฏิบัติในภาคสังคม และมีส่วนนำไปสู่การปรับปรุงเปลี่ยนแปลง (improvement) เพื่อสนองตอบต่อสิ่งที่ดีกว่าของสังคม (Phills, Deiglmeier, & Miller, 2008) เป็นทฤษฎีทางสังคมที่ยึดโยงกับพลวัตของการเปลี่ยนแปลง มีการสร้างสรรค์ เรียนรู้ กำหนดระเบียบ และดำเนินการร่วมกันของสมาชิกในสังคม (Howwaldt, Kopp & Schwarz, 2015)

นอกจากการอธิบายนวัตกรรมสังคมตามการปฏิบัติการของปัจเจกบุคคล กลุ่มหรือองค์กรข้างต้นแล้ว ยังมีกรอธิบายนวัตกรรมสังคมจากการทำงานของ “สถาบันทางสังคม” (institutions) ประกอบด้วย (1) การทำงานว่าด้วยกฎ (regulative elements) ซึ่งเป็นเรื่องกติกากฎ ขันตอน และสิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติโดยปกติของสังคม (2) กรอบกฎเกณฑ์ของการสร้างกฎ (normative elements) ซึ่งเป็นเรื่องของปทัสถานทางสังคม หรือสิ่งที่ฝังแน่นในพฤติกรรมของคนในสังคม (social embeddedness) และ (3) การทำงานของวัฒนธรรม – การยอมรับของสังคม (cultural - cognitive elements) ซึ่งเป็นเรื่องที่ยึดโยงกับระบบคิด และความเชื่อ ทั้ง 3 องค์ประกอบของสถาบันทางสังคม ต่างเป็นทรัพยากรและกิจกรรมทางสังคมของกันและกัน ร่วมกันสร้างเสถียรภาพ และสร้างความหมายของชีวิตของสังคม (Scott, 2001) ดังนั้น หากมีความใหม่เกิดขึ้นในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งของกลไกของสถาบันทางสังคม ก็ย่อมจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมขึ้นได้ และการเปลี่ยนแปลงสถาบันทางสังคมนั้น จะมีมากน้อยเพียงใด จะขึ้นอยู่กับการทำงานของโครงสร้างของการผลิตซ้ำ (structural reproduction) ของสังคม ซึ่งประกอบด้วย (1) การกระทำตามแบบเดิมที่เคยปฏิบัติ (2) ผลงร่วมของการควบคุมกำกับ (3) บทบาทของผู้นำ (4) การกระทำทางเศรษฐกิจ และ (5) กติกาทางการเมือง (Heiskala, 2007)

จะเห็นว่า การทำความเข้าใจเรื่องนวัตกรรมสังคมตามคำนิยามเพียงมิติใดมิติเดียว จะมีข้อจำกัดในการทำความเข้าใจ ทั้งนี้ ก็เพราะว่านวัตกรรมสังคม สามารถพิจารณาได้จากมุมมองที่หลากหลายทั้งจากผู้ใช้ปฏิบัติการ การปฏิบัติการ และที่ที่ปฏิบัติการ จากที่ได้กล่าวถึงรายละเอียดข้างต้น ขอสรุปถึงคุณลักษณะของนวัตกรรมสังคม เป็น 4 เรื่องด้วยกัน คือ (1) ความยืดหยุ่นตามลักษณะของ“กิ่งแนวคิดกิ่งปฏิบัติการ” เป็นทั้งแนวคิด ทฤษฎี งานระหว่างทำ การจัดการองค์กร แบบแผนวิธีการ กฎ กระบวนการ การสร้างสรรค์ การเรียนรู้ การลงทุน และการดำเนินการร่วมกันของสมาชิกในสังคม (2) การจัดการความใหม่เป็นงานธรรมชาติ ที่ปิดช่องว่างความล้มเหลวในระบบเศรษฐกิจตลาด รัฐ และประชาสังคม และ (3) การปฏิบัติการที่มุ่งเน้น “วิถีกระบวนการ” (social mean or social process) และ (4) การปฏิบัติการที่มุ่งเน้น “ผลลัพธ์ของสังคม” (social end or social outcome)

การปฏิบัติการของ “วิถีกระบวนการ” (social mean or social process)

การปฏิบัติการของวิถีกระบวนการ เป็น approach ที่ให้ความสำคัญต่อกระบวนการทำงาน จะเห็นได้จากการสร้างความใหม่ที่เกิดขึ้นของการทำงานองค์กร เช่น การที่เทศบาล Southwark กรุงลอนดอน สหราชอาณาจักร ได้จัดหาอาสาสมัครมาดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย ที่ต้องการจะรับบริการที่บ้านของตนแทนการรับการรักษาในโรงพยาบาล เรียกเป็นชื่อโครงการว่า Southwark Circle โดยอาสาสมัครจะเป็นคนในย่านชุมชนเดียวกันกับผู้ป่วย มีเวลาว่างพอ และมีความประสงค์ที่จะร่วมการช่วยเหลือ ซึ่งเป็นการแบ่งเบาภาระของการจัดการของรัฐ ทั้งงบประมาณ สถานพยาบาล และอัตราค่าจ้าง (“Link Age Southark,” 2018) การร่วมงานของอาสาสมัครในลักษณะเดียวกันนี้ ในไทย ก็มีการทำงานของ “อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน” (อสม.) ซึ่งเป็นโครงการของกระทรวงสาธารณสุข ที่จัดให้มีอาสาสมัครในแต่ละหมู่บ้าน มาร่วมทำหน้าที่ช่วยดูแลคนไข้ติดเตียง คนสูงวัย จัดระบบข้อมูลและร่วมสนับสนุนกิจกรรมอื่น ๆ ของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) เท่ากับว่า เทศบาล Southwark และกระทรวงสาธารณสุขของไทย นำเอาอาสาสมัคร ซึ่งเป็นความสมัครใจของแต่ละคนหรือปัจเจกบุคคล (individual) มาเป็นกลไกร่วมในการบริการดูแลด้านสาธารณสุข เป็นการรวมความไม่เป็นทางการมาร่วมทำงานกับการทำงานที่เป็นทางการของโรงพยาบาล เป็นความใหม่ของบริการที่เกิดขึ้นตามวิถีของการทำงานหรือวิถีกระบวนการ

วิถีของกระบวนการที่สร้างความใหม่ขึ้นด้วยการจัดตั้งองค์กรเป็นกลุ่มหรือองค์กร ในที่นี้ จะขอยกตัวอย่างกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านสระยายชี ต.เนินปอ อ.สามง่าม จ.พิจิตร ที่มีสมาชิก 1,475 คน จัดระดมเงินออมรายย่อยแบบเป็นรายเดือน แล้วนำไปให้สมาชิกกู้ไปใช้จ่ายเพื่อการต่างๆ ตามระเบียบของกลุ่ม ในแต่ละปีจะมีการสรุปผลประกอบการเพื่อนำเอารายได้จากส่วนต่างของดอกเบี้ยเงินกู้ หักดอกเบี้ยที่จะต้องจัดสรรให้กับผู้ฝากเงิน และค่าใช้จ่ายต่าง ๆ แล้วจะนำเงินส่วนที่เหลือไปจัดสรรไปตามระเบียบของกลุ่ม การ

ดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์บ้านสระยายชี ในแต่ละปีจะมีเงินหมุนเวียนต่อปี 40 ล้านบาท และมีผลประกอบการ ประมาณ 2.5 ล้านบาทต่อปี กลุ่มออมทรัพย์แห่งนี้ จัดสรรเงินจำนวนหนึ่งจัดตั้งเป็น “กองทุนพัฒนาอาชีพ” สำหรับสมาชิกและประชาชนในชุมชนที่ประสงค์จะกู้ยืมไปประกอบอาชีพเล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งเป็นการริเริ่มการสนับสนุนการสร้างงานสร้างอาชีพด้วยกระบวนการของชุมชน (มูลนิธิสัมมาชีพ, 2561) เป็นตัวอย่างของความใหม่ที่ถูกสร้างขึ้นด้วยการทำงานแบบรวมกลุ่ม อนึ่ง ความสามารถในการสร้างความใหม่จากการทำงานแบบรวมกลุ่มนี้ ยังจะเห็นได้จากการทำงานแบบเครือข่ายของการร่วมงานของผู้อ่านหรือผู้ใช้ข้อมูลที่ประสงค์จะร่วมบรรจุและแก้ไขข้อมูลใน “วิกิพีเดีย” (Wikipedia) ซึ่งเป็นการทำงานของสมาชิกประจำของกลุ่มที่สามารถสร้างผลสะท้อนต่อการค้นคว้าข้อมูลของคนทั้งโลก

การทำงานแบบเครือข่ายที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมในวงกว้างอีกเรื่องหนึ่ง ก็คือกรณี Grameen Bank ที่กระตุ้นให้คนจนในบังกลาเทศรวมตัวกันเป็นกลุ่มแบบพึ่งตนเอง (self-help group) ส่งเสริมการออม และให้สมาชิกกู้ยืมไปลงทุนในกิจการเล็ก ๆ น้อย ๆ แบบไม่มีดอกเบี้ย แต่มีกำหนดคืนเงิน โดยกลุ่มจะทำหน้าที่ติดตาม ตรวจสอบ และค้ำประกัน ฯลฯ ผลการทำงานของกลุ่มประสบความสำเร็จ ด้วยดีและแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างได้ผล ต่อมาได้มีพัฒนางานรวมกลุ่ม การให้กู้ยืม และดำเนินการด้วยตนเองนี้เป็นหนึ่งในตัวแบบของ “ธุรกิจเพื่อสังคม” (social business) โดยจัดให้การร่วมสนับสนุนเงินกองทุนจากภาคธุรกิจเอกชนที่มีความประสงค์จะแก้ไขปัญหาสังคมร่วมกัน (Yunus, 2008)

ตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้น เป็นการอธิบายความใหม่หรือนวัตกรรมสังคมที่เกิดขึ้นจากวิถีกระบวนการทำงานของปัจเจกบุคคล กลุ่มหรือองค์กร ยังมีการอธิบายถึงการปฏิบัติการของนวัตกรรมสังคมที่เป็นวิถีกระบวนการของสถาบันทางสังคม เป็นกรณีการจัดการขยะ ของเมือง Kamikatsu จังหวัด Tokushima ประเทศญี่ปุ่น เป็นเมืองขนาดเล็กที่ซ่อนตัวอยู่ในพื้นที่หุบเขา มีประชากรอาศัยอยู่ประมาณ 1,500 คน ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และท่องเที่ยวธรรมชาติเป็นแหล่งเศรษฐกิจหลัก เดิมการจัดการขยะของเมืองใช้รถขยะของเทศบาลไปตระเวนจัดเก็บตามบ้านเรือนของประชาชนแล้วนำไปเผา ซึ่งสร้างมลภาวะทั้งกลิ่น คิว และเริ่มมีผลกระทบต่อสุขภาพของพนักงาน และผู้อยู่อาศัยที่ใกล้กับเตาเผาขยะ ในปี ค.ศ. 2003 เทศบาลนำเอาปัญหานี้ เป็นวาระสำคัญในการจัดประชุมรับฟังความคิดเห็นประชาชน เพื่อแสวงหาทางเลือกว่าจะจัดการขยะของเมืองแบบเผาหรือไม่เผา ในที่สุดประชาชนตกลงที่จะจัดการขยะแบบไม่เผา เทศบาลได้ประกาศเป็นเมือง Zero waste ในปี ค.ศ. 2020 และเป็นเมืองระดับชุมชนแห่งแรกของญี่ปุ่นที่ร่วมโครงการเพื่อการนี้ (Kamikatsu, Tokushima, 2003)

โครงการ Zero Waste ได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมจัดการขยะของประชาชนที่เคยทำมาก่อนเป็นเวลานานจากเก็บขยะแบบรวม ๆ แล้ว ใส่ถุงพลาสติกวางไว้หน้าบ้าน เพื่อรอรถขยะจากเทศบาลมารับไปเผาเป็นการแยกขยะตามกระบวนการของรีไซเคิล แยกขยะจากเศษอาหาร ไปใช้เป็นวัสดุทำปุ๋ยหมักเพื่อใช้

ประโยชน์ในการเกษตร โดยเทศบาลเป็นผู้จัดซื้ออุปกรณ์ให้ กลายเป็นของใช้ที่มีประโยชน์ของแต่ละครัวเรือน และลดการนำเข้าปุ๋ยเคมีเพื่อการเกษตรไปอีกเรื่องหนึ่ง ขยะส่วนที่เหลือ จะแยกเป็นไปตามชนิดของวัสดุ และการใช้ประโยชน์ เช่น ขวด พลาสติก กระดาษ เศษผ้า เสื้อผ้า เฟอร์นิเจอร์ ฯลฯ แล้วให้แต่ละครัวเรือนนำไปส่งให้กับ “ศูนย์รับวัสดุเหลือใช้เพื่อการรีไซเคิล” ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มาทำหน้าที่แทนรถขยะและการเผา โดยมีเวลาทำการระหว่าง 08.30-14.30 ทุกวัน ไม่มีวันหยุด ศูนย์ฯ จะจัดสถานที่ และตะกร้าเพื่อรองรับขยะประเภทต่างๆ มีการจดบันทึกมูลค่าของขยะแต่ละชนิดที่แต่ละคนนำมาส่งมอบในแต่ละวัน เมื่อครบทุกสิ้นเดือน ก็จะมีการคิดเป็นมูลค่าและจัดให้มีการจับฉลากรางวัล “ลอตเตอรี่” เป็นสิ่งจูงใจตอบแทน ส่วนที่เป็นวัสดุต่างๆ จะมีการขายไปยังบริษัทรับซื้อวัสดุรีไซเคิลในตัวเมือง ส่วนที่เป็นงานเศษผ้าและวัสดุบางส่วนจะนำไปใช้งานของ Zero Waste Academy ซึ่งจะมีอาสาสมัครมาร่วมงานเพื่อการตัดแปลงของเหลือใช้ต่าง ๆ และสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์เพื่อการใช้งานใหม่ นำไปขายสำหรับผู้สนใจทั่วไป เสื้อผ้า ตุ๊กตา เสื้อผ้า เฟอร์นิเจอร์ ฯลฯ ที่มีสภาพดี ก็จะจัดแยกไปจัดเป็นร้านสินค้ามือสอง ที่เรียกว่า Kuru Kuru Recycle Store ในขณะเดียวกัน Zero Waste Academy ซึ่งต่อมาแยกตัวออกมาเป็นองค์กรแบบไม่แสวงหากำไร และทำหน้าที่สนับสนุนงานของเทศบาล ชักชวนร้านอาหาร โรงแรม บริษัทต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมต่อการรณรงค์ เช่น ไม่นำเข้าวัสดุที่จะก่อให้เกิดเป็นขยะพลาสติก แนะนำให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติตามเงื่อนไขของการจัดการขยะ ฯลฯ (Kamikatsu, Tokushima, 2003)

การปรับเปลี่ยนวิธีการจัดการขยะชุมชนของเมือง Kamikatsu ได้สะท้อนให้เห็นถึงการปฏิบัติการของนวัตกรรมสังคมในระดับต่างๆ ของสถาบันทางสังคม คือ (1) การร่วมสร้างกฎ จากการทำงานของแต่ละครัวเรือน ที่แยกขยะเศษอาหาร ไปใช้ทำปุ๋ยหมัก นำเอาขยะรีไซเคิลไปส่งให้กับศูนย์รับขยะของเทศบาล (2) ปรับเปลี่ยนวิธีการจัดการขยะแบบเดิมที่เป็นงานของเทศบาล ไปเป็นงานร่วมรับผิดชอบของแต่ละครัวเรือน ซึ่งเป็นเรื่องของปทัสถานทางสังคม และ (3) การสร้างค่านิยมใหม่ว่าอะไรเป็นขยะ อะไรเป็นสิ่งมีค่า ซึ่งเป็นระบบคิดแบบเป็นเหตุเป็นผล ก็เป็นการทำงานของกลไกด้วยวัฒนธรรม – การยอมรับ ในขณะเดียวกันเมื่อพิจารณาปัจจัยที่ทำให้โครงสร้างของการผลิตซ้ำทางสังคม ที่ทำให้เมือง Kamikatsu เปลี่ยนไปจากเดิมอย่างน้อยจะมี 2 ปัจจัย คือ (1) ความสามารถในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปจากเดิม เกิดขึ้นได้เพราะการเปลี่ยนความเชื่อจากของที่ใช้แล้วเป็นขยะ และขยะเป็นเรื่องของเทศบาล ไปเป็นสิ่งของที่นำไปใช้ประโยชน์ต่อได้ และเป็นเรื่องที่ครัวเรือนทำได้ด้วยตนเอง (2) การประสบผลภาวะจากการเผาขยะ และการเก็บปวายเป็นพลังกดดันต่อการปรับเปลี่ยน

กล่าวโดยสรุป การปฏิบัติการของนวัตกรรมสังคมตามวิถีกระบวนการ จะเกิดขึ้นตามการสร้างสรรค์ความใหม่ขึ้นเพื่อจัดการแก้ไขปัญหาสังคมด้วยการทำงานของปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กร และเครือข่ายที่มีแนวคิดเพื่อสนองตอบการจัดการแก้ไขปัญหาสังคมเป็นหลัก ในขณะเดียวกัน วิถีกระบวนการ

ยังอธิบายได้ตามการทำงานของกลไกทัศนทางสังคม ที่ว่าด้วยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การร่วมสร้างสรรค์กฎ กติกาขึ้นใหม่ร่วมกันของคนในชุมชน ซึ่งวิถีกระบวนการเหล่านี้ เป็นสิ่งยืนยันที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมไปในทางที่ดีขึ้นกว่าเดิม ก้าวพ้นไปจากปัญหาที่ประสบอยู่

การปฏิบัติการของการมุ่งเน้น “ผลลัพธ์” (social end or social outcome)

สำหรับการปฏิบัติการของนวัตกรรมสังคมอีกแบบหนึ่ง เป็น approach ที่ให้ความสำคัญต่อการสร้างผลลัพธ์ในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและสังคม โดยที่การปฏิบัติการของนวัตกรรมสังคมจะดำเนินโดยกลุ่มของชุมชน นักพัฒนาองค์กรเอกชน องค์กรธุรกิจแบบไม่แสวงหากำไร องค์กรมหาชน ธุรกิจแบบแสวงหากำไร องค์กรภาครัฐ และขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (social movement organization) ที่เป็นผู้ทำหน้าที่หยิบยกประเด็นความเดือดร้อนของสังคมมานำเสนอ หรือนักการเมืองซึ่งเป็นผู้กำหนดนโยบายสาธารณะ ก็ถือว่าทุกภาคส่วน ล้วนแต่มีโอกาที่จะสร้างผลงานให้เป็นผลลัพธ์ต่อสังคมได้ทั้งสิ้น (Carberry, Bharati, Levy, & Chaudhury, 2017)

ตัวอย่าง การทำงานของ Dr. G. Venkataswamy ผู้ก่อตั้ง Aravind Eye Hospital ที่เริ่มจากคลินิกที่มีความสามารถให้บริการเพียง 11 เตียงใน ปี ค.ศ. 1976 เป็นกิจการที่ดำเนินงานโดยกองทุนแบบไม่แสวงหากำไร (nonprofit trust) เพื่อจัดบริการต่อผู้ป่วยโรคเกี่ยวกับสายตาในอินเดียซึ่งมีผู้ป่วยประมาณ 9 ล้านคน จากจำนวนผู้ป่วยที่มีอยู่ทั่วโลก 45 ล้านคน การรักษาโรคเกี่ยวกับสายตา ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องใช้ค่าใช้จ่ายที่สูงมากสำหรับคนอินเดีย Aravind Eye Hospital จัดทำโครงการแพทย์เคลื่อนที่เพื่อคัดกรองผู้มีปัญหาสายตา เพื่อให้คำแนะนำ และรักษาเบื้องต้นผู้ป่วยที่ไม่สามารถจะมาใช้บริการของโรงพยาบาลได้ กรณีที่มีผู้ป่วยที่จะต้องรักษาด้วยการผ่าตัดหรือเปลี่ยนเลนส์ตา ก็จะนำไปรักษาฟรีที่โรงพยาบาลในเมือง Madurai ในปัจจุบัน เฉพาะที่นี่สามารถให้บริการผู้ป่วยได้ถึง 1,500 เตียง ให้บริการผ่าตัดเกี่ยวกับสายตาได้ 95,000 รายต่อปี รวมทั้งขยายโรงพยาบาลไปยังเมือง Theni, Tirunelveli, Coimbatore และ Pondicherry โดยรวม ๆ แล้วโรงพยาบาลนี้ สามารถให้บริการผู้ป่วยได้มากถึง 190,000 รายต่อปี คิดเป็น 45 % ของผู้ป่วยในรัฐ Tamil Nadu และคิดเป็น 5 % ของอินเดีย (Pralhad, 2005) กรณีนี้ เป็นตัวอย่างของการสร้างผลลัพธ์ต่อบุคคลที่เจ็บป่วย (ระดับปัจเจกบุคคล) ตัวอย่างของไทยในกรณีการแก้ไขปัญหาสังคมแบบเจาะจงนี้ จะเห็นได้จากการรับคนพิการหูหนวก มาเป็นพนักงานทุกตำแหน่งประจำร้านกาแฟเมซอน สาขาสาลาญา ของบริษัท ปตท.จำกัด (มหาชน) เป็นงานตามโครงการริเริ่มกิจการแบบวิสาหกิจเพื่อสังคมแบบการจัดจ้างงาน (work integration social enterprise)

การทำงานที่มุ่งต่อการสร้างผลลัพธ์ที่มีขอบเขตกว้างออกไปจากงานที่ทำอยู่ เช่น Greyston Bakery ซึ่งเป็นกิจการร้านขนม ไอศกรีม ที่นิวยอร์ก มีพนักงาน 40 อัตรา แต่บริษัทมีความประสงค์ที่จะช่วยเหลือ

การแก้ไขปัญหาการสร้างงานและการจ้างงานในอเมริกา จึงได้จัดสรรกำไรจำนวนหนึ่ง ไปจัดตั้งมูลนิธิ Greyston Foundation เพื่อให้มูลนิธิดังกล่าว ไปสร้างสรรคกิจกรรมเพื่อสร้างงาน มีการจ้างงานขึ้นใหม่ เป็นการขยายความสามารถของกิจการที่มีต่อสังคมให้กว้างขวางต่อไปอีก (Leipziger, 2013) ตัวอย่างของการทำงานในระดับองค์กร แล้วไปสร้างองค์กรอีกประเภทหนึ่งเพื่อขยายความสามารถในการจัดการปัญหาสังคมในกรณีของไทย จะเห็นได้จากการทำงานของมูลนิธิของบริษัทขนาดใหญ่ เช่น มูลนิธิซีเมนต์ไทย ของกลุ่มบริษัท SCG มูลนิธิพลังที่ยั่งยืนของกลุ่ม ปตท. บริษัทสถานพลังประชารัฐที่เอกชนขนาดใหญ่จัดตั้งขึ้นเป็นหน่วยส่งเสริมกิจการแบบวิสาหกิจเพื่อสังคมของเครือเซ็นทรัล ปตท. และไทยเบฟเวอร์เรจ หรือธุรกิจและกิจการเพื่อสังคมของคุณมีชัย วีระไวทยะ ที่ส่วนหนึ่ง ประกอบธุรกิจร้านอาหารและการให้บริการสถานที่ Cabbages & Condoms แล้วนำเอากำไรไปใช้จ่ายเพื่อการช่วยเหลือในกิจการเพื่อสังคม

อีกเรื่องหนึ่ง เป็นตัวอย่างของการทำงานแบบเครือข่ายและพัฒนางานในเชิงระบบของ Barefoot College ซึ่งเป็นโครงการอาสาสมัครในประเทศอินเดีย ที่ริเริ่มโดย Bunker Roy ผู้ซึ่งมีความนิยมแนวคิดแบบชุมชนเข้มแข็งของมหาตมะ คานธี กิจการที่สร้างผลงานที่โดดเด่นให้กับ Barefoot College คือ การนำเอาสตรีจากพื้นที่ชนบทมาอบรมทักษะความรู้ด้านช่างสำหรับการติดตั้ง และการบำรุงรักษาหน่วยผลิตไฟฟ้าจากพลังงานแสงอาทิตย์ เพื่อใช้งานในครัวเรือนและพื้นที่ชุมชน โดยเฉพาะชนบทห่างไกล เป็นโครงการที่ไม่เน้นการอบรมให้อ่านออกเขียนได้แบบการศึกษาทั่วไป โครงการอบรมทักษะช่างไฟฟ้า ทำให้ประชาชนจำนวนมากกว่า 450,000 คนสามารถเข้าถึงการบริการไฟฟ้า มีหมู่บ้านจำนวน 1,160 หมู่บ้านที่ใช้พลังงานจากแสงอาทิตย์ ต่อมาโครงการได้รับการสนับสนุนจาก UNESCO กระทรวงกิจการต่างประเทศอินเดีย และจาก Skoll Foundation ซึ่งเป็นกิจการมูลนิธิของเจ้าของบริษัท Amazon เพื่อพัฒนาวิศวกรไฟฟ้าสตรีโดยตรง ปัจจุบัน Barefoot College ได้ขยายไปยังหลายประเทศ และมีสตรีผู้ผ่านการอบรมที่สามารถประกอบอาชีพเป็นวิศวกรไฟฟ้าไปแล้ว 740 ราย กระจายอยู่ใน 64 ประเทศ (Remedios & Rao, 2013) กรณีนี้เป็นตัวอย่างของการปฏิบัติการของนวัตกรรมสังคมที่มุ่งเน้นต่อผลลัพธ์ที่มีต่อสังคม และสามารถขยายตัวไปตามเครือข่าย กรณีนี้หากจะเทียบเคียงกับไทย จะเทียบเคียงได้จากกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ของครูชน ยอดแก้ว ที่ริเริ่มกิจการให้มีการออมของสมาชิก จากการ “ลดรายจ่าย”ในชีวิตประจำวัน วันละบาท แล้วมารวมเป็นกองทุน เพื่อการช่วยเหลือเป็นสวัสดิการชุมชน เป็นค่าใช้จ่ายของสมาชิกในยามเจ็บป่วย และมีความจำเป็นใช้จ่ายในยามฉุกเฉิน นำเอารายได้จากการฝากออมทรัพย์ไปใช้จ่ายเพื่อสร้างงานเศรษฐกิจเล็ก ๆ น้อย ๆ ในชุมชน เป็นการสร้างสรรค์งานตามกระบวนการรวมกลุ่มชุมชนเข้มแข็งและพึ่งพาตนเอง และผลงานตามความสำเร็จนี้ ได้เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเป็นกองทุนสวัสดิการชุมชนของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ในปัจจุบัน

สำหรับการแบบมุ่งเน้นการสร้างผลลัพธ์ที่เป็นผลของการปฏิบัติการของนวัตกรรมสังคมในพื้นที่ของสถาบันทางสังคม ในที่นี้จะขออธิบายจากผลของการพัฒนาเมืองให้เป็นแหล่งรวมศูนย์ วิจัย และพัฒนาระบบอินเทอร์เน็ต เทคโนโลยีข้อมูลข่าวสาร และระบบกลไกสนับสนุนแวดล้อม (ecosystem) ของเมือง Silicon Valleys ผลของการพัฒนาเมืองในลักษณะนี้ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมทั้งต่อเมือง Silicon Valley มลรัฐแคลิฟอร์เนีย และสหรัฐอเมริกา ในขณะเดียวกัน ผลของการใช้งานผลิตภัณฑ์ บริการ เทคโนโลยี และระบบงานที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่จากเครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่ไปจาก Silicon Valley ก็สะท้อนย้อนกลับมาเป็นข้อมูลความต้องการ ประสบการณ์ของผู้บริโภค และการสร้างสรรค์ใหม่ ๆ ซึ่งเป็นเรื่องของพฤติกรรมและการยอมรับของสังคม จะกลับมาร่วมพัฒนาผลิตภัณฑ์ บริการ เทคโนโลยี และระบบงานให้ก้าวหน้าไปจากเดิมอีกรอบหนึ่ง เป็นผลของพลวัตที่ต่อเนื่องจากนวัตกรรมเป็นผู้สร้างความก้าวหน้าทางสังคมในช่วงแรก และนวัตกรรมสังคมจะมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนา ผลิตภัณฑ์ บริการ เทคโนโลยี ระบบงาน ซึ่งเป็นนวัตกรรม และเป็นเรื่องของการพัฒนาทางเศรษฐกิจในช่วงถัดไป (Young Foundation, 2005) การปรับเปลี่ยนนโยบายการจัดการสิ่งแวดล้อมและอุตสาหกรรมของญี่ปุ่น อันเป็นผลกระทบจากมลภาวะของการพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมในช่วงทศวรรษที่ 1970s ด้วยการลงทุนพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ชุมชน และระบบนิเวศ พร้อมกับกระจายอำนาจการปกครองจากส่วนกลางไปยังท้องถิ่นของญี่ปุ่นในช่วงต้นทศวรรษที่ 1980s จนทำให้จังหวัดต่าง ๆ ของญี่ปุ่น พัฒนางานต่อด้วย Eco – Industrial Town เพื่อให้การจัดการสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ และการพัฒนาเศรษฐกิจสามารถเป็นสิ่งที่ไม่ขัดแย้งกัน (Broadbent, 1995; Higuchi & Norton, 2008) ก็เป็นการทำงานตามกลไกของสถาบันทางสังคม ที่เกี่ยวข้องกับการปรับเปลี่ยนกฎ กติกา การปทัสถานทางสังคม (ว่าด้วยสิ่งแวดล้อม และบทบาทของท้องถิ่น) และวัฒนธรรม-การยอมรับของสังคม อนึ่ง ปัจจัยผลักดันของการนำไปสู่การสร้างผลลัพธ์ของสังคมในกรณีของ Silicon Valley เป็นแรงผลักดันเชิงบวกที่มาจากความต้องการของผู้บริโภค ในขณะที่กรณีของนโยบายอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นจะมาจากความเสียหายทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นแรงกดดัน

กล่าวโดยสรุป การปฏิบัติแบบเน้นการสร้างผลลัพธ์ข้างต้น จะประกอบไปด้วยผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในระดับปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กร และผู้เกี่ยวข้องตาม “ห่วงโซ่ของสายพานการผลิต”(supply chain) และ “ห่วงโซ่คุณค่า” (value chain) รวมทั้งการขยายตัวไปตามเครือข่ายของระบบงานที่สร้างสรรค์ขึ้น เช่น กรณีของ Barefoot College ในขณะเดียวกัน ก็ยังสะท้อนประสบการณ์ของสังคมกลับไปเป็นความต้องการและการสร้างสรรค์ที่มีต่อผลิตภัณฑ์ บริการ เทคโนโลยี และระบบงานใหม่ ๆ ที่ยกระดับไปจากความต้องการสนองต่อความจำเป็น โดยพื้นฐาน ไปสู่คุณภาพชีวิตโดยรวมที่ดีขึ้นของสังคม (กรณีของผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจาก Silicon Valley) รวมทั้งร่วมจัดการต่อเงื่อนไขที่เคยเป็นอุปสรรคของการดำเนินงาน ให้มีความ

ลู่วงไปได้ (ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากนโยบายการจัดการสิ่งแวดล้อมกับอุตสาหกรรมของญี่ปุ่น) และเป็นการแสดงถึง “ความสามารถของสังคม” (social capability) ที่สังคมมีส่วนร่วมสร้างขึ้น

สรุป

จากข้อมูลที่ได้อธิบายและเทียบเคียงกรณีศึกษาของต่างประเทศกับไทยตามลำดับข้างต้น จะเห็นว่านวัตกรรมสังคม เป็นการปฏิบัติของความใหม่ ทั้งการสร้างความใหม่ การทำงานของความใหม่ และผลผลิตและผลลัพธ์ รวมทั้งการส่งต่อของผลการทำงานของความใหม่ที่ไปจัดการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและสังคม (ที่ไม่เคยได้รับการแก้ไขมาก่อน) จนเป็นที่สำเร็จลู่วงของ (และ โดย) ปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กร และเครือข่าย รวมทั้งกลไกของสถาบันทางสังคม ทั้งตามวิถีกระบวนการของการทำงานขององค์กร และการสร้างผลลัพธ์ต่อการเปลี่ยนแปลงสังคม โดยที่การเปลี่ยนแปลงนั้น จะเกิดขึ้นทั้งระดับบุคคล กลุ่ม และเครือข่าย นวัตกรรมสังคม ยังมีความเกี่ยวข้องกับการสะท้อนย้อนกลับผลของการเปลี่ยนแปลงนั้นส่งต่อไปเป็นความต้องการและความคิดสร้างสรรค์ของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ บริการ เทคโนโลยี ระบบงาน และการบริหารจัดการใหม่ที่ยกระดับจากคุณภาพเดิมขึ้นไปอีก ดังนั้น นวัตกรรมสังคม จึงเป็นสัญญาณที่บ่งบอกถึงความสามารถของสังคมทั้งการเปลี่ยนแปลงสังคม และการเปลี่ยนผ่านทางสังคม

เอกสารอ้างอิง

มูลนิธิสัมมาชีพ. (2561). *ต้นแบบสัมมาชีพ 2018 [จุดสาร]*.

สมนึก เอื้อจิระพงษ์พันธ์, พักตร์ผจง วัฒนสินธุ์, อัจฉรา จันท์ฉาย และประกอบ คุปรัตน์. (2553).

นวัตกรรม: ความหมาย ประเภท และความสำคัญต่อการเป็นผู้ประกอบการ. *วารสารบริหารธุรกิจ, คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 33 (128), หน้า 49 – 65.

สุนทร คุณชัยมั่ง. (2560). ทฤษฎีและการปฏิบัติการของ “นวัตกรรมสังคม”. *วารสารนวัตกรรมสังคม, วิทยาลัยนวัตกรรมสังคม, มหาวิทยาลัยรังสิต*. 1 (1), หน้า 14 - 29.

Bouchard, M. (2012). Social innovation, an analytical grid for understanding the social economy : The example of Quebec housing sector. *Service business*,6, หน้า 47-59.

Broadbent, J. (1995). *Environmental politics in Japan: Networks of power and protest*. UK: Cambridge University Press.

Bureau of European Policy Advisers, European Commission. (2011). *Empowering people driving change: Social innovation in the European Union*. Luxembourg: EU.

Caulier-Grice, J., Davies, A., Patrick, R., & Norman, W. (2012). *Defining social innovation*. A

deliverable of the project: “The theoretical, empirical and policy foundations for building social innovation in Europe” (TEPSIE). European Commission–7th Framework Programme, Brussels: European Commission, DG Research.

- Carberry, E., Bharati, P., Levy, D., & Chaudhury, A. (2017). *Social movements as catalysts for corporate social innovation*. Business & Society, February, pp.1-45
- Heiskala, R. (2007). Social innovations: Structure and power perspective. In T. Hamalainen, & Heiskala. (Eds.), *Social innovations, institutional change and economic performance* (52 – 79). UK : Edward Elgar.
- Higuchi, K. & Norton, M. (2008). *Japan’s eco-towns and innovation clusters – synergy towards sustainability*. Global Environment, 1 (1), pp.224 – 243.
- Howaldt, J. & Schwarz, M.(2010). ‘Soziale Innovation’ im Fokus.Skizze eines gesellschaftstheoretisch inspirierten Forschungskonzepts.Bielefeld : transcript.
- Howaldt,J., Kopp, R., & Schwarz, M. (2015). *Social innovation as drivers of social change – exploring Tarde’s contribution to social innovation theory building*. In A. Nicholls, J. Simon, & M. Gabriel (Eds.), *New frontiers in social innovation research*, pp.29 -51. Hampshire, UK: Palgrave Macmillan
- Jenson, J. (2015). *Social innovation: redesigning the welfare diamond*. In A. Nicholls, J. Simon, & M. Gabriel (Eds.), *New frontiers in social innovation research*, pp.89 -106. Hampshire, UK : Palgrave Macmillan.
- Kamikatsu. Tokushima. (2003). *Kamikatsu zero waste declaration* [pamphlet]. Zero Waste Academy.
- Leipziger, D. (2013). Greyston bakery: Combating poerty by making a profit. Retrieved from https://assets.aspeninstitute.org/content/uploads/2019/01/Greyston_121813.pdf
- Link Age Southwark. (2018). Link Age Southwark Impact Report. Retrieved from <http://linkagesouthwark.org/wp-content/uploads/2018/12/Impact-Report-Low-Res.pdf>
- Mulgan, G. (2006). *The process of social innovation. Innovation: Technology, governance, globalization*. 1 (2), pp.145 – 162.
- Mulgan, G. (2015). *The study of social innovation – theory, practice and progress*. In A. Nicholls, J. Simon, & M. Gabriel (Eds.),*New frontiers in social innovation research* (x-xx).

- Hampshire, UK : Palgrave Macmillan.
- Murray, R., Caulier-Grice, J. & Mulgan, G. (2010). *The open book of social innovation*, London : Nesta.
- Nicholls, A., Simon, J. & Gabriel, M. (2015). *New frontiers in social innovation research*. Hampshire, UK : Palgrave Macmillan.
- Osberg, T. & Schmidpeter, R. (2013). *Social innovation : Solutions for a sustainable future*. Berlin : Springer.
- Phills, J., Deiglmeier, K. & Miller, D. (2008). *Rediscovering Social Innovation*. Stanford Social Innovation Review, Fall, pp.34-43.
- Prahalad, C.K. (2005). *The fortune at the bottom of the pyramid*. Upper Saddle River, NJ: Wharton School Publishing.
- Remedios, L. & Rao, S. (2013). *Rethinking education: the solar initiative*. Paper present at the IC4HD, Celebrating SEWA: towards human development through institutional innovation in woman's livelihood security, New Delhi, India.
- Rogers, E. (1983). *Diffusion of innovations*. Third edition. New York: Free Press.
- Scott, R. (2001). *Institutions and organizations*. Second edition, Thousand Oaks, CA: Sage.
- Sorensen, E & Torfing, J. (2015). *Enhancing public innovation through collaboration, leadership and new public governance*. In A. Nicholls, J. Simon, & M. Gabriel (Eds), *New frontiers in social innovation research*, pp.145 -169. Hampshire, UK: Palgrave Macmillan.
- Tjornbo, O (2015). *Can collective intelligence produce social innovation?*. In A. Nicholls, J. Simon, & M. Gabriel (Eds) , *New frontiers in social innovation research*, pp.192-211. Hampshire, UK: Palgrave Macmillan.
- Westley, F., Zimmerman, B. & Patton, M. (2006). *Getting to maybe*. Canada: Random House.
- Young Foundation. (2010). *Study on social innovation*. A paper prepared for Bureau of European Policy Advisers.
- Yunus, M. (2008). *Creating a world without poverty: social business and the future of capitalism*. Global Urban Development Magazine. 4(2), pp.16-41.